

Φύλο, απασχόληση και προτιμήσεις σχετικά με το χρόνο εργασίας στην Ευρώπη

Το 1998 το Ευρωπαϊκό Ίδρυμα για τη Βελτίωση των Συνθηκών Διαβίωσης και Εργασίας διεξήγαγε μεγάλη έκτακτη έρευνα στα 15 κράτη μέλη και στη Νορβηγία, σχετικά με τις επιλογές απασχόλησης στο μέλλον. «Ποιος θέλει να εργαστεί; Πότε; Γιατί;», ήταν οι κύριες ερωτήσεις που εξετάστηκαν στην έρευνα, η οποία ζήτησε τις απόψεις των ανθρώπων που απασχολούνται σήμερα στην αμειβόμενη εργασία ή που σκοπεύουν να μπουν στην αγορά εργασίας μέσα στα επόμενα πέντε χρόνια. Το παρόν τεύχος συνοψίζει τα κύρια ευρήματα της έρευνας σχετικά με τις προτιμήσεις ανδρών και γυναικών ως προς την αύξηση ή τη μείωση του αριθμού των ωρών εβδομαδιαίας εργασίας.

Κύριες διαπιστώσεις

- Οι προτιμήσεις μεγάλου μέρους του εργατικού δυναμικού της Ευρώπης σχετικά με το χρόνο εργασίας δεν συμφωνούν με τον σημερινό αριθμό των ωρών που εργάζονται. Οι μισοί (51 %) από τους εργαζομένους θα προτιμούσαν να εργάζονται λιγότερες ώρες με αντάλλαγμα χαμηλότερες αποδοχές και το 12 % θα προτιμούσε να εργάζεται περισσότερες ώρες.
- Η γενική προτίμηση τόσο για άντρες όσο και για γυναίκες είναι να εξαλειφθούν οι ακραίες καταστάσεις της μερικής απασχόλησης πολύ μικρού χρόνου (κάτω των 20 ωρών) και της πλήρους απασχόλησης μεγάλου χρόνου. Οι ευρύτερα προτιμώμενες ρυθμίσεις είναι: μερική απασχόληση μεγάλου χρόνου (20-34 ώρες) ή πλήρης απασχόληση μέτριου χρόνου (35-39 ώρες).
- Κατά μέσον όρο οι εργαζόμενοι άνδρες προτιμούν εβδομάδα 37 ωρών και οι εργαζόμενες γυναίκες εβδομάδα 30 ωρών. Αυτοί που ζητούν εργασία έχουν παρόμοιες προτιμήσεις ως προς το χρόνο εργασίας με αυτούς που ήδη εργάζονται.
- Είκοσι δύο τοις εκατό των ανδρών και 37 % των γυναικών που εργάζονται σήμερα με πλήρη απασχόληση θα προτιμούσαν να έχουν μερική απασχόληση. Συνολικό ποσοστό 26 % των εργαζόμενων ανδρών και 53 % των εργαζόμενων γυναικών διάκεινται ευνοϊκά στο ενδεχόμενο να παραμείνουν στη μερική απασχόληση ή να στραφούν σε αυτή.
- Η μερική απασχόληση προτιμάται περισσότερο από τις γυναίκες με μικρά παιδιά. Οι μητέρες με μεγαλύτερα παιδιά προτιμούν λίγο μεγαλύτερο χρόνο εργασίας.
- Η πατρότητα έχει μικρή επίδραση στον αριθμό των ωρών που οι άνδρες προτιμούν να εργάζονται. Ωστόσο, περισσότεροι από ένας στους πέντε πατέρες θα προτιμούσαν να εργάζονται με μερική απασχόληση.
- Δεν θα πρέπει να παραβλεφθούν οι προτιμήσεις για πλήρη απασχόληση, συμπεριλαμβανομένων αυτών που εργάζονται με μερική απασχόληση και θα προτιμούσαν πλήρη απασχόληση (24 % των ανδρών και 18 % των γυναικών που σήμερα απασχολούνται μερικώς).
- Η υπερωριακή εργασία είναι ευρέως διαδεδομένη μεταξύ των εργαζομένων με πλήρη απασχόληση και πολλοί μερικώς απασχολούμενοι παρέχουν επίσης αυτή τη μορφή ευελιξίας στους εργοδότες. Από αυτούς που εργάζονται υπερωριακά, μόλις λίγο περισσότεροι από τους μισούς μπορούν να λαμβάνουν σε αντιστάθμιση χρόνο ανάπαυσης (ρεπό) μέσω κάποιας μορφής «αποταμίευσης χρόνου» ή συστήματος ευέλικτου χρόνου.
- Είκοσι τρία τοις εκατό όλων των απασχολούμενων ανέφεραν ότι θα έπαιρναν άδεια άνευ αποδοχών αν υπήρχε τέτοια δυνατότητα. Αυτό το ποσοστό ανέρχεται στο 30 % των απασχολούμενων στην περίπτωση που θα αμείβονταν με το 50 % των καθαρών αποδοχών.

Εισαγωγή

Ο χρόνος εργασίας και η ισορροπία «εργασίας-ζωής» είναι θέμα για το οποίο γίνεται πολλή δημόσια συζήτηση. Ο αριθμός των ωρών εργασίας είναι σημαντικό μέρος αυτής της συζήτησης, μαζί με σχετικά θέματα, όπως η οργάνωση ή ο προγραμματισμός του χρόνου εργασίας. Στο παρόν τεύχος συγκεντρώνουμε την προσοχή μας στον ισχύοντα και στον προτιμώμενο αριθμό ωρών εβδομαδιαίας εργασίας γυναικών και ανδρών. Επιθυμούν να μειώσουν ή να αυξήσουν τον αριθμό των ωρών που καταναλώνουν σε αμειβόμενη απασχόληση; Πόσες ώρες θα προτιμούσαν να εργάζονται; Οι γονείς έχουν διαφορετικές συνήθειες και προτιμήσεις χρόνου εργασίας σε σύγκριση με τους άνδρες και τις γυναίκες χωρίς προστατευόμενα παιδιά; Υπάρχουν διαφορές μεταξύ των αυτοαπασχολούμενων και των μισθωτών και μεταξύ μισθωτών με διαφορετικές επαγγελματικές θέσεις;

Οι προτιμήσεις χρόνου εργασίας δεν δίνουν ένα «άκαμπτο» ή τέλειο μέτρο μελλοντικής συμπεριφοράς, καθόσον οι ανάγκες και άλλες προτεραιότητες επηρεάζουν επίσης τα αποτελέσματα. Για παράδειγμα, από αυτούς που δηλώνουν ότι θα επιθυμούσαν μερική απασχόληση δεν θα πραγματοποιούσαν όλοι αμέσως αυτή την επιλογή, αν τους προσφερόταν. Ωστόσο, οι προτιμήσεις γυναικών και ανδρών επηρεάζουν πράγματι τα σχέδια, τις αποφάσεις και τη συμπεριφορά τους. Οι προτιμήσεις παρέχουν επίσης ένα δείκτη της ποιότητας των συνθηκών εργασίας, αφού η κατάσταση της «υπεραπασχόλησης» ή της «υποαπασχόλησης» μπορεί να θεωρηθεί μη βέλτιστη διεύθετη και ενδεχόμενη πηγή δυσαρέσκειας ως προς την εργασία.

Οι προτιμήσεις προσαρμόζονται επίσης στις αλλαγές των περιστάσεων και στις επεμβάσεις της ακολουθούμενης πολιτικής. Για παράδειγμα, ένας παράγοντας που επηρεάζει τις προτιμήσεις των γυναικών για μειωμένες ώρες είναι το εάν έχουν μικρά παιδιά να φροντίσουν και το εάν διατίθενται κατάλληλες υπηρεσίες παιδικής φροντίδας για να μετριάσουν τις απαιτήσεις ως προς το χρόνο τους. Οι προτιμήσεις των γυναικών σχετικά με το χρόνο εργασίας προσανατολίζονται προς αύξηση των ωρών εργασίας τους όταν τα παιδιά τους μεγαλώνουν ή εφόσον μια πολιτική καινοτομία έχει ως αποτέλεσμα

επέκταση των υπηρεσιών φροντίδας των παιδιών που διευκολύνει το συνδυασμό της εργασίας με την ανατροφή οικογένειας.

Έτσι, από τις πληροφορίες σχετικά με τις προτιμήσεις γυναικών και ανδρών και τους λόγους πίσω από αυτές τις προτιμήσεις μπορεί να προκύψει το είδος των εξελίξεων που θα επιθυμούσαν οι Ευρωπαίοι στην πολιτική απασχόλησης. Με τη σειρά τους, οι αναλύσεις για το πώς διαφοροποιούνται οι προτιμήσεις αυτές σε σχέση με τις οικογενειακές και εργασιακές καταστάσεις δίνουν τη δυνατότητα στοχασμού πάνω στο πλαίσιο συνθηκών και πολιτικής κάτω από το οποίο θα μπορούσαν να αυξηθούν ή να μειωθούν οι προτιμήσεις για ορισμένους τύπους διεύθετης της εργασίας.

Πίνακας 1 — Προτιμήσεις ανδρών και γυναικών σχετικά με το χρόνο εργασίας

Προτίμηση	Άνδρες (%)	Γυναίκες (%)	Σύνολο (%)
Να εργάζονται τις σημερινές ώρες ανά εβδομάδα	34	40	37
Να εργάζονται λιγότερες ώρες ανά εβδομάδα	57	44	51
Να εργάζονται περισσότερες ώρες ανά εβδομάδα	9	16	12
Σύνολο	100	100	100

Βάση: Ο απασχολούμενος πληθυσμός ηλικίας 16-64 ετών στις 15 χώρες της ΕΕ+Νορβηγία, 1998.

Ρυθμίσεις σχετικά με τις εβδομαδιαίες ώρες εργασίας

Σχεδόν δύο από τους τρεις εργαζόμενους θα προτιμούσαν να αλλάξουν τον αριθμό των ωρών που εργάζονται ανά εβδομάδα (πίνακας 1). Οι μισοί (51 %) θα προτιμούσαν να εργάζονται λιγότερες ώρες (συμπεριλαμβανομένου του μόλις 2 % που θα προτιμούσαν να παραιτηθούν) με αντάλλαγμα χαμηλότερες αποδοχές και 12 % θα προτιμούσαν να εργάζονται περισσότερες ώρες. Οι άνδρες εργαζόμενοι τείνουν, ακόμη περισσότερο από τις γυναίκες, να επιθυμούν τη μείωση των ωρών εργασίας τους.

Πίνακας 2 — Προτιμώμενος βαθμός ρύθμισης των ωρών εργασίας

(%)

Προτίμηση	Κάτω από					Σύνολο
	20	20-34	35-39	40-49	50+	
Μείωση ωρών κατά 15+	1	2	9	10	56	16
Μείωση ωρών κατά 5-15	5	10	22	43	25	27
Μείωση ωρών κατά 4 ή λιγότερες	1	4	15	9	(*)	8
Σύνολο αυτών που επιθυμούν λιγότερες ώρες	7	16	46	62	81	51
Σύνολο αυτών που επιθυμούν να διατηρήσουν τις σημερινές ώρες	40	54	46	34	18	37
Αύξηση ωρών κατά 4 ή λιγότερες	7	3	4	1	(*)	2
Αύξηση ωρών κατά 5-15	20	17	4	3	1	6
Αύξηση ωρών κατά 15+	26	10	(*)	(*)	(*)	4
Σύνολο αυτών που επιθυμούν περισσότερες ώρες	53	30	8	4	1	12
Σύνολο	100	100	100	100	100	100

(*) Κάτω από 0,5 %.

Βάση: Ο απασχολούμενος πληθυσμός ηλικίας 16-64 ετών στις 15 χώρες της ΕΕ+Νορβηγία, 1998.

Αντίστροφα, μεγαλύτερο ποσοστό εργαζομένων γυναικών είναι υποαπασχολούμενες και θα επιθυμούσαν να εργάζονται περισσότερες ώρες (16 %). Συνολικά, οι εργαζόμενοι άνδρες είναι περισσότερο πιθανό να επιθυμούν την αλλαγή των ωρών τους από ό,τι οι εργαζόμενες γυναίκες και κατ' αυτή την έννοια έχουν λιγότερες δυνατότητες να βρουν τις προτιμώμενες ώρες απασχόλησης στην αγορά εργασίας. Ωστόσο, ένα άλλο μέρος της εξήγησης είναι ότι οι γυναίκες έχουν περισσότερες πιθανότητες από τους άνδρες να βγουν από την αγορά εργασίας για την ανατροφή παιδιών και άλλες ευθύνες φροντίδας εάν ζητούν μη χρονοβόρες εργασίες αλλά δεν καταφέρνουν να εξασφαλίσουν διευθετήσεις για μικρότερο χρόνο εργασίας.

Οι προτιμήσεις για ρυθμίσεις των ωρών σχετίζονται σαφώς με τον σημερινό αριθμό ωρών εργασίας (πίνακας 2). Η αναλογία αυτών που επιθυμούν μείωση των ωρών τους αυξάνεται με τον αριθμό των ωρών που εργάζονται σήμερα, ιδιαίτερα για αυτούς που έχουν εργασίες πλήρους απασχόλησης. Πάνω από 80 % αυτών που εργάζονται πάρα πολλές ώρες (50 και άνω) θα προτιμούσαν εβδομάδα εργασίας μικρότερης διάρκειας. Οι μερικές απασχολούμενοι, ιδιαίτερα αυτοί που έχουν εργασίες μερικής απασχόλησης μικρού χρόνου (με 20 ώρες ή λιγότερες), είναι αυτοί που είναι πιθανότερο να επιθυμούν αύξηση των ωρών τους. Περισσότεροι από μισούς από αυτούς που έχουν εργασίες μερικής απασχόλησης μικρού χρόνου και σχεδόν ένας στους τρεις που έχουν ικανοποιητικό αριθμό ωρών μερικής απασχόλησης (20-34 ώρες) θα προτιμούσαν να εργάζονται περισσότερες ώρες.

Αυτή η τάση εγκατάλειψης των πολύ λίγων ή των πάρα πολλών ωρών εργασίας ισχύει τόσο για γυναίκες όσο και για άνδρες, ενώ αντανακλά τις υπάρχουσες διαφορές μεταξύ των δύο φύλων σε ό,τι αφορά τις ώρες εργασίας. Οι απασχολούμενες γυναίκες σήμερα εργάζονται κατά μέσο όρο λιγότερες ώρες από τους άνδρες, επειδή εργάζονται με λιγότερες ώρες πλήρους απασχόλησης και είναι επίσης πιθανότερο να απασχολούνται μερικές. Όταν έχουν πλήρη απασχόληση, οι γυναίκες τείνουν να επιθυμούν μείωση των πολλών ωρών ακόμη περισσότερο από ό,τι οι άνδρες με παρόμοιο αριθμό ωρών εργασίας. Η μειοψηφία των ανδρών που έχουν μερική απασχόληση τείνουν να επιθυμούν αύξηση των ωρών εργασίας τους ακόμη περισσότερο από ό,τι οι γυναίκες μερικής απασχόλησης.

Είναι σαφές ότι ο σημερινός αριθμός των ωρών εργασίας πολλών μερικώς και πλήρως απασχολούμενων στην Ευρώπη δεν είναι σύμφωνος με τις προτιμήσεις τους σχετικά με το χρόνο εργασίας. Οι λιγότερο δημοφιλείς διευθετήσεις είναι προγράμματα με πολύ λίγες ή πάρα πολλές ώρες εργασίας. Με άλλα λόγια οι γυναίκες και οι άνδρες με μερική απασχόληση μεγάλου χρόνου (20-34 ώρες) ή με πλήρη απασχόληση μέτριου χρόνου (35-39 ώρες) είναι αυτοί που παρουσιάζουν τις λιγότερες πιθανότητες να επιθυμούν αλλαγή των ωρών εργασίας τους. Ωστόσο, μερικοί από τους εργαζομένους που σήμερα καταλαμβάνουν αυτό το μέσο επίπεδο επιθυμούν επίσης να αλλάξουν, κυρίως με μεταπηδήσεις μεταξύ μέτριας πλήρους και μέτριας μερικής απασχόλησης.

Πίνακας 4 — Οικογενειακές υποχρεώσεις του εργατικού δυναμικού

- 33 % έχουν στην οικογένεια ένα παιδί ηλικίας 14 ετών και κάτω
- 9 % έχουν στην οικογένεια ένα παιδί ηλικίας μικρότερης των τριών ετών
- 14 % των μητέρων και 3 % των πατέρων είναι γονείς μονογονεϊκών οικογενειών που δεν συγκατοικούν με κάποιο σύντροφο
- 11 % έχουν ευθύνες φροντίδας για ηλικιωμένους συγγενείς ή άλλα ενήλικα άτομα που έχουν ανάγκη βοήθειας, με αύξηση αυτού του ποσοστού στο εργατικό δυναμικό ηλικίας 50 ετών και άνω, όπου η αναλογία είναι σχεδόν ένας στους πέντε.

Βάση: Ο πληθυσμός των εργαζομένων και αυτών που ζητούν εργασία ηλικίας 16-64 ετών στις 15 χώρες της ΕΕ+Νορβηγία, 1998.

Η έκταση της ρύθμισης που οι περισσότεροι επιθυμούν να κάνουν είναι σημαντική, ιδιαίτερα όταν εξεταστεί ως ποσοστό των σημερινών ωρών τους (βλέπε πίνακα). Όπως φαίνεται από τον πίνακα 3, οι εργαζόμενοι άνδρες θα προτιμούσαν κατά μέσο όρο εβδομάδα 37 ωρών και οι εργαζόμενες γυναίκες εβδομάδα 30 ωρών. Αυτό μεταφράζεται σε μέση μείωση έξι ωρών εβδομαδιαίως για εργαζόμενους άνδρες και τεσσάρων ωρών για εργαζόμενες γυναίκες. Αν γινόταν αυτή η ρύθμιση, τότε ένα αποτέλεσμα θα ήταν μικρότερη διαφορά μεταξύ των δύο φύλων στον αριθμό ωρών σε αμειβόμενη εργασία από αυτή που υπάρχει σήμερα. Υπάρχει ευρύ φάσμα προτιμήσεων,

Πίνακας 3 — Κατανομή των σημερινών και των προτιμώμενων ωρών εργασίας ανά εβδομάδα (%)

Εβδομαδιαίες ώρες	Εργαζόμενοι άνδρες		Άνδρες που ζητούν εργασία	Εργαζόμενες γυναίκες		Γυναίκες που ζητούν εργασία
	Σημερινές	Προτιμώμενες		Σημερινές	Προτιμώμενες	
Κάτω από 20	3	4	5	14	11	9
20-34	6	19	21	25	44	44
35-39	22	34	26	26	26	19
40-49	44	34	43	28	17	27
50 και πλέον	25	9	5	7	2	1
Σύνολο	100	100	100	100	100	100
Μέσος όρος	43	37	35	34	30	30

Σημείωση: Η ανάλυση βασίζεται στα άτομα που έδωσαν πληροφορίες για τις σημερινές και/ή προτιμώμενες ώρες τους. «Άτομα που ζητούν εργασία» είναι άτομα που επιθυμούν εργασία αμέσως ή μέσα στα επόμενα πέντε χρόνια.

Βάση: Ο πληθυσμός ηλικίας 16-64 ετών στις 15 χώρες της ΕΕ+Νορβηγία, 1998.

αλλά η γενική εικόνα είναι ότι οι περισσότεροι άνδρες και γυναίκες θα προτιμούσαν να εργάζονται στο μέσο επίπεδο των 20-39 ωρών από ό,τι συμβαίνει με τις υπάρχουσες διευθετήσεις. Αυτοί που ζητούν εργασία έχουν κατά μέσο όρο παρόμοιες προτιμήσεις χρόνου εργασίας με τους εργαζομένους.

Παιδιά και ευθύνες φροντίδας

Σε οποιοδήποτε δεδομένο χρόνο, μεγάλη μερίδα του εργατικού δυναμικού έχουν παιδιά ή άλλες ευθύνες φροντίδας που διεκδικούν μέρος του χρόνου τους, ενώ οι περισσότεροι άνθρωποι θα αναλάβουν τέτοιες δεσμεύσεις σε κάποιο στάδιο της ζωής τους (πίνακας 4). Το μεγαλύτερο μέρος αυτού του έργου φροντίδας καταβάλλεται από γυναίκες, αλλά η συμβολή των ανδρών αυξάνεται σταδιακά επειδή οι ρόλοι των φύλων εκσυγχρονίζονται λόγω ενός συνδυασμού μεταβαλλόμενων οικονομικών συνθηκών και κοινωνικών συμπεριφορών. Στις μονογονεϊκές οικογένειες, οι γονείς, περισσότεροι από τους οποίους είναι γυναίκες, αντιμετωπίζουν ιδιαίτερες δυσκολίες στο συνδυασμό της εργασίας με τη φροντίδα των παιδιών τους. Ο χρόνος που απαιτείται για την ανατροφή παιδιών αρχίζει να μειώνεται καθώς μεγαλώνουν τα παιδιά, αλλά συχνά σ' αυτό το στάδιο της ζωής αρχίζουν να αυξάνονται άλλες ευθύνες φροντίδας για ηλικιωμένους ή ανήμπορους γονείς. Έτσι, οι πολιτικές για τη βελτίωση της ισορροπίας «εργασίας-ζωής» αφορούν το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού σε ηλικία εργασίας και βεβαίως τα παιδιά τους και τους άλλους συγγενείς με ανάγκη φροντίδας.

Πίνακας 5 — Προτιμήσεις απασχολούμενων μητέρων και μητέρων που ζητούν εργασία σχετικά με το χρόνο εργασίας

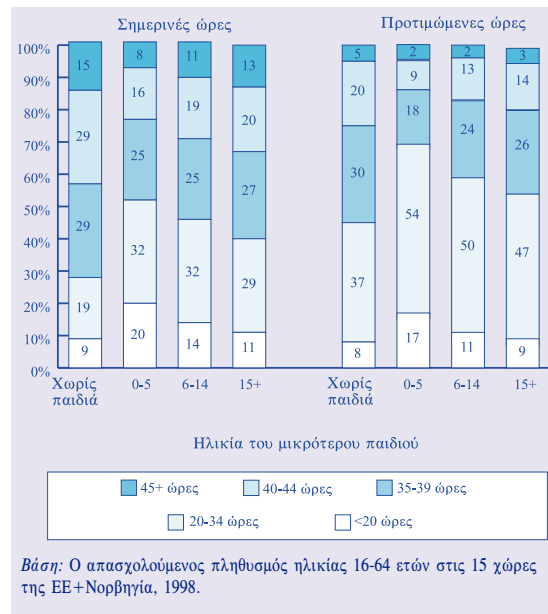
	Μέσος αριθμός ωρών ανά εβδομάδα		
	Εργαζόμενες γυναίκες		Γυναίκες που ζητούν εργασία
	Σημερινός	Προτιμώμενος	Προτίμηση
Χωρίς παιδιά	36	33	32
Παιδί κάτω των 6 ετών	30	27	28
Παιδί 6-14 ετών	32	29	28
Παιδί 15 ετών και άνω	34	31	30

Βάση: Ο πληθυσμός των απασχολούμενων και αυτών που ζητούν εργασία ηλικίας 16-64 ετών στις 15 χώρες της ΕΕ+Νορβηγία, 1998.

Είναι ευρέως αποδεκτό ότι οι μητέρες μικρών παιδιών είναι λιγότερο πιθανό να εργάζονται και όταν εργάζονται είναι πιθανότερο να εργάζονται με μερική απασχόληση ή με πλήρη απασχόληση μικρότερου χρόνου σε σύγκριση με άνδρες και γυναίκες χωρίς παιδιά. Συνήθως οι γυναίκες αυξάνουν τις ώρες εργασίας τους καθώς τα παιδιά τους μεγαλώνουν και απαιτούν λιγότερο από το χρόνο της μητέρας τους (βλέπε διάγραμμα 1). Οι εργαζόμενες μητέρες απασχολούνται περισσότερο σε εργασίες μερικής απασχόλησης (κάτω από 35 ώρες) και είναι λιγότερο πιθανό να εργάζονται πολλές ή πάρα πολλές ώρες πλήρους απασχόλησης σε σύγκριση με τις γυναίκες χωρίς παιδιά. Οι απασχολούμενες μητέρες μικρών παιδιών κάτω των έξι ετών εργάζονται τις λιγότερες ώρες.

Αυτή η επίδραση της ηλικίας του μικρότερου παιδιού στις ώρες εργασίας γυναικών αντανακλάται στις προτιμήσεις

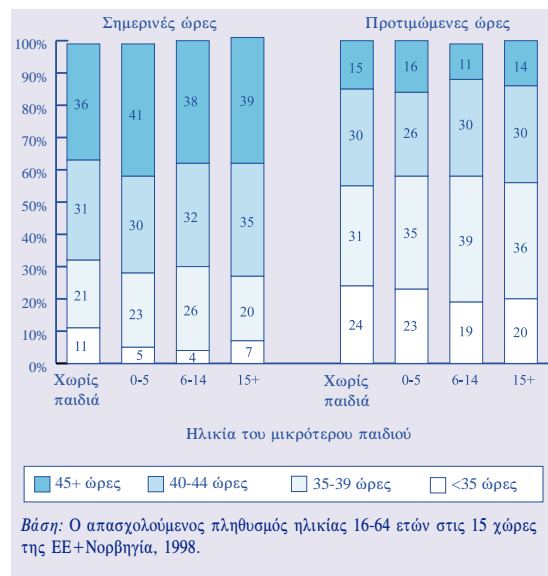
Διάγραμμα 1 — Σημερινές και προτιμώμενες εβδομαδιαίες ώρες εργασίας απασχολούμενων γυναικών, ανάλογα με την ηλικία του μικρότερου παιδιού τους

Βάση: Ο απασχολούμενος πληθυσμός ηλικίας 16-64 ετών στις 15 χώρες της ΕΕ+Νορβηγία, 1998.

τους σχετικά με το χρόνο εργασίας. Αυτές που τείνουν περισσότερο να προτιμούν ώρες μερικής απασχόλησης είναι οι γυναίκες με μικρά παιδιά. Προτιμούν περισσότερες ώρες εάν τα παιδιά τους είναι μεγαλύτερα, ενώ οι γυναίκες χωρίς παιδιά είναι αυτές που συνήθως προτιμούν 40 και άνω ώρες την εβδομάδα. Είναι εξίσου εντυπωσιακό, ωστόσο, ότι οι γυναίκες που θα προτιμούσαν να έχουν μερική απασχόληση μεγάλο χρόνο, ανεξάρτητα από το εάν έχουν παιδιά ή από την

Διάγραμμα 2 — Σημερινές και προτιμώμενες εβδομαδιαίες ώρες εργασίας απασχολούμενων ανδρών, ανάλογα με την ηλικία του μικρότερου παιδιού τους

Βάση: Ο απασχολούμενος πληθυσμός ηλικίας 16-64 ετών στις 15 χώρες της ΕΕ+Νορβηγία, 1998.

ηλικία του μικρότερου παιδιού τους, είναι περισσότερες από εκείνες που έχουν σήμερα αυτή τη μορφή απασχόλησης. Αντίστροφα, η αναλογία αυτών που προτιμούν 40 ή περισσότερες ώρες εργασίας είναι

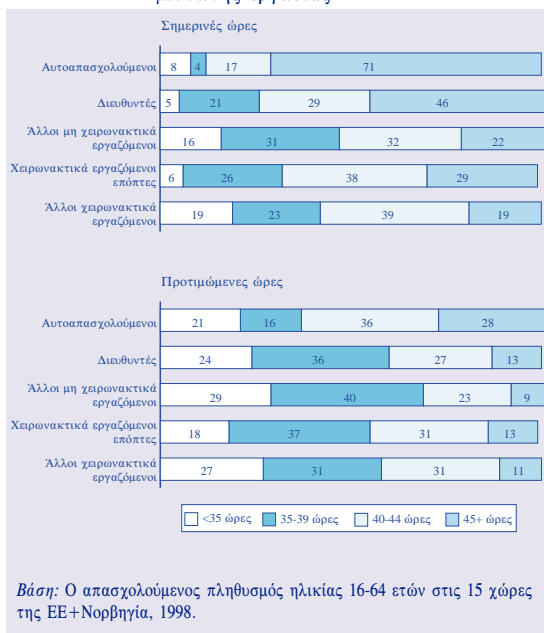
μικρότερη από την αναλογία των γυναικών που σήμερα εργάζονται αυτές τις ώρες, ακόμη και μεταξύ των γυναικών χωρίς παιδιά. Έτσι, οι περισσότερες γυναίκες προτιμούν πολλές ώρες μερικής απασχόλησης ή μέτριες ώρες πλήρους απασχόλησης, ανεξάρτητα από τις μητρικές ευθύνες τους. Οι μητέρες που δεν εργάζονται αλλά θα επιθυμούσαν να εργαστούν μέσα στα επόμενα πέντε έτη έχουν παρόμοιες προτιμήσεις χρόνου εργασίας με τις απασχολούμενες μητέρες (πίνακας 5).

Οι πατέρες εργάζονται λίγο περισσότερες ώρες από τους άνδρες χωρίς παιδιά, αλλά γενικά η πατρότητα έχει μικρή επίδραση στον αριθμό των ωρών που εργάζονται οι άνδρες ή στις προτιμήσεις χρόνου εργασίας των ανδρών (διάγραμμα 2). Στην εικόνα που δίνουν οι άνδρες επικρατεί σε μεγάλο βαθμό η προτίμησή τους να μειώσουν τις πολλές ώρες πλήρους απασχόλησης, ανεξάρτητα από το εάν έχουν παιδιά ή όχι. Ωστόσο, ένα μικρότερο, αλλά σημαντικό ποσοστό πατέρων θα προτιμούσαν να εργάζονται με μερική απασχόληση —πολλοί περισσότεροι από εκείνους που έχουν σήμερα αυτή τη μορφή απασχόλησης—, γεγονός που κατ' αρχήν θα τους έκανε περισσότερο διαθέσιμους να μοιραστούν τις ευθύνες της φροντίδας των παιδιών με τις συντρόφους τους.

Διαφορές μεταξύ χωρών

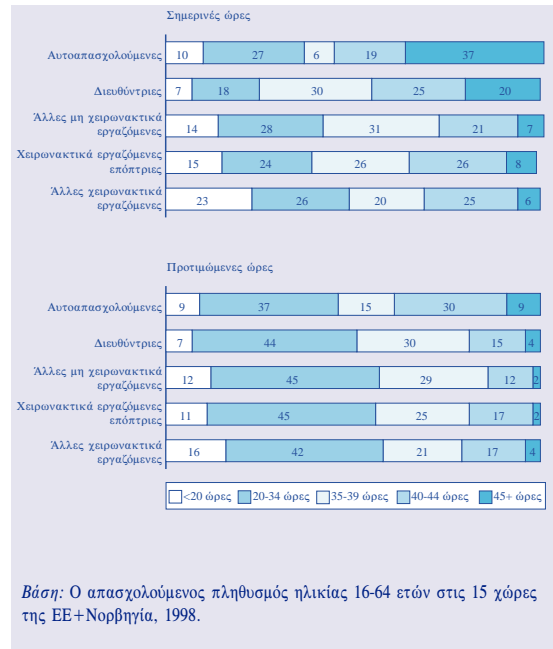
Μέσα σ' αυτή τη μέση εικόνα για τα 15 κράτη μέλη της ΕΕ και τη Νορβηγία υπάρχουν εθνικές διαφορές όσον αφορά τις σημερινές διευθετήσεις χρόνου εργασίας ή το «καθεστώς χρόνου εργασίας». Αυτές δημιουργούνται από τα διαφορετικά πλαίσια εθνικής πολιτικής, ενώ ιδιαίτερη επίδραση έχουν οι διατάξεις για το χρόνο εργασίας, οι δομές των αμοιβών, τα φορολογικά κίνητρα και τα συστήματα φροντίδας για τα παιδιά. Μια εθνική διαφορά είναι η απόκλιση του αριθμού των ωρών εργασίας μεταξύ πλήρους απασχόλησης και μερικής απασχόλησης, τόσο στους άνδρες όσο και στις γυναίκες. Μια άλλη σημαντική διαφορά αφορά το επίπεδο και τη μορφή της

Διάγραμμα 3 — Σημερινές και προτιμώμενες εβδομαδιαίες ώρες εργασίας απασχολούμενων ανδρών, σε καθεστώς αυτοαπασχόλησης ή μισθωτής εργασίας

απασχόλησης των γυναικών κατά τα χρόνια της ανατροφής των παιδιών τους. Για παράδειγμα, τα μεγαλύτερα ποσοστά απασχόλησης γυναικών με μικρά

Διάγραμμα 4 — Σημερινές και προτιμώμενες εβδομαδιαίες ώρες εργασίας απασχολούμενων γυναικών, σε καθεστώς αυτοαπασχόλησης ή μισθωτής εργασίας

παιδιά βρίσκονται γενικά στις σκανδιναβικές χώρες, όπου οι διατάξεις για άδειες ανατροφής παιδιών και οικογενειακών υποχρεώσεων είναι οι περισσότερο ανεπτυγμένες. Οι μητέρες με κανονική απασχόληση έχουν λίγες ώρες μερικής απασχόλησης στις Κάτω Χώρες και το Ηνωμένο Βασίλειο, περισσότερες ώρες μερικής απασχόλησης στη Σουηδία και πλήρη απασχόληση σε διάφορες χώρες συμπεριλαμβανομένης της Φινλανδίας και της Πορτογαλίας.

Οι προτιμήσεις του χρόνου εργασίας διαφέρουν μεταξύ χωρών; Η γενική διαπίστωση είναι ότι υπάρχει μικρότερη εθνική διακύμανση στις προτιμήσεις χρόνου εργασίας από ό,τι στις ισχύουσες ρυθμίσεις περί χρόνου εργασίας. Σε κάθε χώρα υπάρχει ένα φάσμα προτιμήσεων στη μέση περιοχή των ωρών μεγάλης μερικής απασχόλησης και μέτριας πλήρους απασχόλησης και ο μέσος αριθμός ωρών εργασίας με τον οποίο οι εργαζόμενοι και αυτοί που ζητούν εργασία θα προτιμούσαν να εργαστούν είναι μικρότερος από τον τρέχοντα μέσο όρο, τόσο στους άνδρες όσο και στις γυναίκες. Στους άνδρες, ο προτιμώμενος μέσος χρόνος κυμαίνεται από μόλις πάνω από 34 ώρες στη Δανία μέχρι 38 ώρες στην Πορτογαλία και την Αυστρία. Στις γυναίκες, ο προτιμώμενος μέσος χρόνος βρίσκεται μεταξύ 29 και 34 ωρών σε δώδεκα χώρες, ενώ οι γυναίκες στην Ελλάδα προτιμούν εβδομάδα 35 ωρών και λιγότερος μέσος χρόνος προτιμάται από τις γυναίκες στο Ηνωμένο Βασίλειο (28 ώρες) και στις Κάτω Χώρες (25 ώρες).

Καθεστώς απασχόλησης και επαγγελματικό καθεστώς

Οι αυτοαπασχολούμενοι εργάζονται κατά μέσον όρο τις περισσότερες ώρες, ακολουθούμενοι από τους

Πίνακας 6 — Σημερινές και προτιμώμενες εβδομαδιαίες ώρες εργασίας ανάλογα με το επαγγελματικό καθεστώς

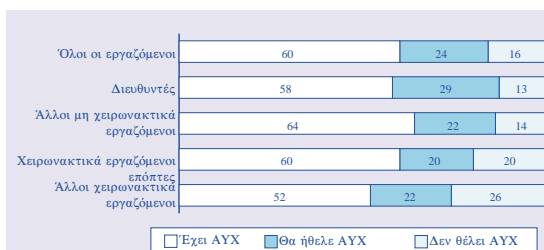
Επαγγελματικό καθεστώς	Εργαζόμενοι άνδρες		Εργαζόμενες γυναίκες	
	Σημερινές	Προτιμώμενες	Σημερινές	Προτιμώμενες
Αυτοαπασχολούμενοι	52	39	39	33
Διευθυντές	45	37	37	32
Άλλοι μη χειρωνακτικά εργαζόμενοι	39	35	32	30
Χειρωνακτικά εργαζόμενοι επόπτες	42	38	32	30
Άλλοι χειρωνακτικά εργαζόμενοι	38	36	30	29

Βάση: Ο πληθυσμός των απασχολούμενων και αυτών που ζητούν εργασία ηλικίας 16-64 ετών στις 15 χώρες της ΕΕ+Νορβηγία, 1998.

απασχολούμενους με ευθύνες διοίκησης ή εποπτείας (διαγράμματα 3 και 4). Σε σύγκριση με τις σημερινές ώρες εργασίας στους διάφορους επαγγελματικούς τομείς, υπάρχει μικρότερη απόκλιση στις προτιμώμενες ώρες (πίνακας 6). Έτσι, ο μέσος αυτοαπασχολούμενος άνδρας εργάζεται σήμερα 52 ώρες ανά εβδομάδα και θα προτιμούσε να εργάζεται 39 ώρες. Οι άνδρες που εργάζονται τις λιγότερες ώρες κατά μέσο όρο είναι οι χειρωνακτικά εργαζόμενοι: κατά μέσον όρο εργάζονται 38 ώρες ανά εβδομάδα και θα προτιμούσαν να εργάζονται 36 ώρες. Οι γυναίκες εργάζονται λιγότερες ώρες από τους άνδρες σε κάθε επαγγελματική κατηγορία, αλλά, όπως και οι άνδρες, έτσι και οι γυναίκες που είναι αυτοαπασχολούμενες ή έχουν διευθυντική θέση εργάζονται περισσότερες ώρες από τις άλλες γυναίκες. Κατά μέσον όρο, οι αυτοαπασχολούμενες γυναίκες προτιμούν περισσότερες ώρες από άλλες εργαζόμενες γυναίκες, αλλά με 33 ώρες υπερβαίνουν μόνο κατά 4 ώρες τη μέση προτίμηση των 29 ωρών των γυναικών που εργάζονται χειρωνακτικά.

Όπως θα μπορούσε να αναμένεται από την προηγούμενη ανάλυση του πίνακα 2, η αναλογία των αυτοαπασχολούμενων και διευθυντών που επιθυμούν να μειώσουν τις ώρες τους είναι μεγαλύτερη σε σύγκριση με τους εργαζόμενους σε άλλες θέσεις απασχόλησης και σχετίζεται με τις πολλές μέσες ώρες εργασίας τους. Αντιθέτως, οι χειρωνακτικά εργαζόμενοι ήταν εκείνοι που περισσότερο επιθυμούσαν να αυξήσουν τις ώρες εργασίας τους. Αυτό οφείλεται σε οικονομικούς λόγους, επειδή οι

Διάγραμμα 5 — Ρυθμίσεις για την αντιστάθμιση υπερωριών με χρόνο (AYX) για απασχολούμενους που εργάζονται υπερωριακά

Σημείωση: Το AYX αναφέρεται στην «αντιστάθμιση υπερωριών με χρόνο», που σημαίνει συστήματα χρόνου εργασίας στα οποία μπορεί να ληφθεί μεταγενέστερα χρόνος σε αντιστάθμιση υπερωριών.

Βάση: Ο απασχολούμενος πληθυσμός ηλικίας 16-64 ετών στις 15 χώρες της ΕΕ+Νορβηγία, 1998.

χειρωνακτικές εργασίες τείνουν να είναι οι χαμηλότερα αμειβόμενες και έτσι οι χαμηλότερα αμειβόμενοι ή αυτοί που έχουν οικονομικές δυσκολίες είναι οι τελευταίοι που θα ήθελαν να ανταλλάξουν χαμηλότερες αμοιβές με μειωμένες ώρες εργασίας.

Υπερωρίες, άδειες άνευ αποδοχών και μερική απασχόληση

Η υπερωρία είναι ευρέως διαδεδομένη μεταξύ των εργαζομένων: 67 % των εργαζόμενων ανδρών και 58 % των εργαζόμενων γυναικών εργάζονται υπερωριακά, ενώ ένας στους πέντε κανονικά εργάζεται υπερωριακά τουλάχιστον μία φορά την εβδομάδα. Μεγάλο ποσοστό των εργαζομένων που εργάζονται πολλές ώρες κάνουν τακτικά υπερωρίες. Η υπερωριακή εργασία είναι λιγότερο συνήθης για τους μερικούς απασχολούμενους, αλλά είναι ακόμη αρκετά εκτεταμένη, γεγονός που δείχνει ότι οι μερικοί απασχολούμενοι παρέχουν και αυτή τη μορφή ευελιξίας για τους εργοδότες. Μόλις πάνω από το 10 % των μερικών απασχολούμενων εργάζονται υπερωριακά τουλάχιστον μία φορά την εβδομάδα και περισσότεροι από ένας στους τρεις εργάζονται υπερωριακά σε λιγότερο τακτική βάση.

Μόλις περισσότεροι από τους μισούς από αυτούς που εργάζονται υπερωριακά μπορούν να λαμβάνουν χρόνο ανάπαυσης (ρεπό) ως αντιστάθμιση (57 % των εργαζόμενων ανδρών και 60 % των εργαζόμενων γυναικών) μέσω κάποιας μορφής «αποταμίευσης χρόνου» ή συστήματος ευέλικτου χρόνου. Η αντιστάθμιση των υπερωριών με χρόνο είναι περισσότερο συνήθης στον δημόσιο τομέα και σε μεγάλες ιδιωτικές εταιρείες. Είναι λιγότερο συνήθης στις χειρωνακτικές εργασίες. Ένα τέταρτο των εργαζομένων εργάζονται υπερωριακά χωρίς αυτή τη μορφή αντιστάθμισης και ήταν υπέρ μιας τέτοιας διευθέτησης, ιδιαίτερα οι διευθυντές (διάγραμμα 5). Οι χειρωνακτικά εργαζόμενοι ήταν οι λιγότερο διατεθειμένοι να επιλέξουν αντιστάθμιση των υπερωριών με χρόνο, πιθανώς επειδή πολλοί από αυτούς λαμβάνουν υπερωριακή αμοιβή την οποία δεν μπορούν να στερηθούν με αντάλλαγμα ελεύθερο χρόνο.

Η ιδέα της άδειας άνευ αποδοχών (παρατεταμένη άδεια με το δικαίωμα επιστροφής στη σημερινή εργασία) ήταν δημοφιλής και υπήρχαν μικρές διαφορές μεταξύ των φύλων. Περισσότεροι από τους μισούς (58 %) των εργαζομένων είχαν τη γνώμη ότι η άδεια χωρίς αποδοχές θα ήταν χρήσιμη, κυρίως για χρονικό διάστημα 3-12

μηνών. Επί συνόλου των απασχολούμενων, ποσοστό 23 % δήλωσαν ότι θα έπαιρναν άδεια άνευ αποδοχών, ενώ το ποσοστό αυτό ανέρχεται στο 30 % στην περίπτωση που θα αμείβονταν με το 50 % των καθαρών αποδοχών.

Τέλος, οι ευκαιρίες της αγοράς εργασίας για εργασία μερικής απασχόλησης δεν ανταποκρίνονται στις προτιμήσεις του εργατικού δυναμικού. Περισσότεροι από ένας στους πέντε άνδρες που σήμερα εργάζονται με πλήρη απασχόληση θα προτιμούσαν να εργάζονται με μερική απασχόληση (22 %), ενώ το ίδιο θα επιθυμούσε το 37 % των γυναικών που έχουν πλήρη απασχόληση. Θα προτιμούσαν να εργάζονται με μερική απασχόληση έτσι ώστε να έχουν περισσότερο χρόνο για τον εαυτό τους και τις οικογένειες τους, συχνά για ένα συγκεκριμένο μάλλον παρά αόριστο διάστημα ετών. Οι κυριότεροι λόγοι για τους οποίους αυτοί οι πλήρως απασχολούμενοι δεν στράφηκαν στη μερική απασχόληση ήταν γιατί πίστευαν ότι ο σημερινός εργοδότης τους δεν θα το δεχόταν ή θεωρούσαν ότι δεν θα ήταν δυνατό να οργανώσουν την εργασία τους σε βάση μερικής απασχόλησης. Η μείωση των αποδοχών και ο φόβος δυσμενούς μεταχείρισης ως προς την κοινωνική προστασία και την εργατική νομοθεσία αναφέρθηκαν επίσης, αλλά λιγότερο συχνά. Όταν συνυπολογιστούν και αυτοί που ήδη εργάζονται με μερική απασχόληση επειδή δηλώνουν ρητά ότι δεν επιθυμούν πλήρη απασχόληση για διάφορους λόγους, συνολικά 26 % των απασχολούμενων ανδρών και 53 % των απασχολούμενων γυναικών είναι υπέρ της μερικής απασχόλησης, όπως συμβαίνει και με το 38 % όλων αυτών που ζητούν εργασία.

Αυτά τα αποτελέσματα δείχνουν ότι η επέκταση των ευκαιριών για μερική απασχόληση στην Ευρώπη θα ήταν ευπρόσδεκτη από πολλούς άνδρες και γυναίκες. Ωστόσο, δεν θα πρέπει να παραβλεφθούν οι προτιμήσεις άλλων μελών του εργατικού δυναμικού. Η πλειοψηφία των εργαζομένων με πλήρη απασχόληση επιθυμεί να συνεχίσουν να απασχολούνται πλήρως, αν και με γενική προτίμηση για λιγότερες ώρες. Παρομοίως, ένα μέρος της μερικής απασχόλησης αποτελεί «ακούσια» ανταπόκριση στις περιορισμένες εναλλακτικές λύσεις της αγοράς εργασίας: 24 % των ανδρών και 18 % των γυναικών που απασχολούνται μερικώς δήλωσαν ότι δέχτηκαν αυτές τις εργασίες επειδή δεν μπορούσαν να βρουν εργασία πλήρους απασχόλησης.

Συμπέρασμα

Αυτή η έρευνα κατέδειξε ότι πολλοί πλήρως απασχολούμενοι θα προτιμούσαν σημαντικά λιγότερες ώρες εργασίας με αντίστοιχη μείωση των αποδοχών τους. Αυτό περιλαμβάνει σημαντική αναλογία πλήρως απασχολούμενων που θα δέχονταν ευχαρίστως περισσότερες ευκαιρίες για να εργαστούν με μερική απασχόληση. Συγχρόνως, πολλοί μερικώς απασχολούμενοι επιθυμούν να αυξήσουν τις ώρες τους και μερικοί δεν κατάφεραν να βρουν πλήρη απασχόληση. Οι προτιμώμενες διευθετήσεις γενικά βρίσκονται στην

περιοχή των πολλών ωρών μερικής απασχόλησης (20-34 ώρες) ή των λίγων ωρών πλήρους απασχόλησης (35-39 ώρες), ενώ οι λίγες ώρες μερικής απασχόλησης και οι πολλές ώρες πλήρους απασχόλησης έχουν λίγους υποστηρικτές. Οι ευκαιρίες για τους εργαζομένους να επιφέρουν πιο μακροπρόθεσμες τροποποιήσεις στις ώρες εργασίας —για παράδειγμα με ρυθμίσεις αντιστάθμισης υπερωριών με ελεύθερο χρόνο ή με άδειες χωρίς αποδοχές— είναι επίσης δημοφιλείς.

Αυτά τα αποτελέσματα θέτουν κάποια ζητήματα για την πολιτική απασχόλησης, συμπεριλαμβανομένης της συλλογικής μείωσης των ωρών πλήρους απασχόλησης, της βελτίωσης της ποιότητας και ποσότητας της μερικής απασχόλησης και της ανάπτυξης άλλων μέσων για να βοηθούνται οι γονείς να συνδυάζουν την εργασία με τις οικογενειακές υποχρεώσεις. Αυτός ο συνδυασμός εξελίξεων θα ενίσχυε την ισορροπία εργασίας-ζωής γι' αυτούς που απαρτίζουν το εργατικό δυναμικό παρέχοντάς τους ένα ευρύτερο πεδίο για την επίτευξη των προτιμώμενων διευθετήσεων χρόνου εργασίας καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής τους καθώς θα αλλάζον οι περιστάσεις.

Περαιτέρω έρευνα πάνω σε κάποια σχετικά ζητήματα είναι αναγκαία για τη βελτίωση των γνώσεών μας σχετικά με τις προτιμήσεις και τις ανταλλαγές που ο εργαζόμενος πληθυσμός είναι διατεθειμένος να κάνει για μειώσεις στις ώρες πλήρους απασχόλησης, όπως το εάν θα έδινε προτεραιότητα στις μειώσεις έναντι των αυξήσεων αποδοχών στον επόμενο γύρο διαπραγματεύσεων ή τη μορφή αναδιοργάνωσης της εργασίας που θα αντάλλαζε με λιγότερες ώρες. Είναι επίσης σημαντικό να διερευνηθούν οι προτιμήσεις για διάφορα προγράμματα χρόνου εργασίας όταν εξετάζεται ο προτιμώμενος αριθμός ωρών.

Είναι δύσκολο για τους ανθρώπους να μετατρέψουν τις προτιμήσεις τους σε πραγματικές μειώσεις του χρόνου εργασίας μέσω ατομικών διαπραγματεύσεων με τους σημερινούς ή τους εναλλακτικούς εργοδότες. Η δημόσια συζήτηση και η συλλογική δράση από τους κοινωνικούς εταίρους και τις ομάδες πίεσης των πολιτών είναι αναγκαίες για τη διεύρυνση της πολιτικής στον τομέα του εργασιακού χρόνου. Τέτοιες ενέργειες γίνονται σε μερικές κοινωνίες όπου υπάρχει καθιερωμένη παράδοση ρύθμισης του χρόνου εργασίας. Για παράδειγμα, το κράτος παρενέβη για να ρυθμίσει μια μείωση των ωρών πλήρους απασχόλησης στη Γαλλία με το νόμο Aubry, και στις Κάτω Χώρες οι ώρες πλήρους απασχόλησης μειώνονται, με ταυτόχρονη επέκταση της μερικής απασχόλησης, ως αποτέλεσμα κρατικής πολιτικής και συλλογικής διαπραγμάτευσης. Αλλά σε μερικές χώρες, όπως στο Ηνωμένο Βασίλειο, η συζήτηση έχει μόλις αρχίσει και εκεί ακριβώς υπάρχει μεγάλος κίνδυνος να αυξηθεί η ανισορροπία μεταξύ των πάρα πολλών ωρών πλήρους απασχόλησης και των ασήμαντων ωρών μερικής απασχόλησης.

Σχετικά με την έρευνα για τις επιλογές απασχόλησης στο μέλλον

Αυτή η έρευνα διεξήχθη από το Ευρωπαϊκό Ίδρυμα για τη Βελτίωση των Συνθηκών Διαβίωσης και Εργασίας σε συνεργασία με το Νορβηγικό Βασιλικό Υπουργείο Εργασίας. Η έρευνα αντιπροσωπεύει πάνω από 30 000 άτομα ηλικίας 16-64 ετών στα 15 κράτη μέλη της ΕΕ και στη Νορβηγία. Σε κάθε χώρα διεξήχθησαν κατά το 1998 τηλεφωνικές συνεντεύξεις υποστηριζόμενες από υπολογιστή με τη χρήση πρότυπου ερωτηματολογίου. Το δείγμα ελήφθη με μεθόδους τυχαίας τηλεφωνικής επιλογής για την επικοινωνία με νοικοκυριά και μέσα στο νοικοκυριό με τυχαία επιλογή των προσώπων που πληρούσαν τις προϋποθέσεις. Την επιτόπια εργασία και την προετοιμασία της σειράς δεδομένων συντόνιζε η Intraset Burke Sozialforschung.

Ορισμοί που χρησιμοποιήθηκαν

Οι πληροφορίες σχετικά με τις σημερινές και τις προτιμώμενες εβδομαδιαίες ώρες των ανθρώπων συγκεντρώθηκαν σε δύο ερωτήσεις: «Συνολικά πόσες ώρες ανά εβδομάδα εργάζεστε τώρα — κατά μέσον όρο;» (ερώτηση 55) και «Με την προϋπόθεση ότι εσείς

(και ο σύντροφός σας) θα μπορούσατε να επιλέξετε ελεύθερα σε ό,τι αφορά τις ώρες εργασίας και λαμβανομένης υπόψη της ανάγκης να κερδίζετε τα προς το ζην, πόσες ώρες την εβδομάδα θα προτιμούσατε να εργάζεστε τώρα;» (ερώτηση 56).

Το μέτρο των ωρών εργασίας που χρησιμοποιήθηκε είναι ο μέσος όρος των σημερινών ωρών ανά εβδομάδα, συμπεριλαμβανομένων των υπερωριών. Ορίστηκαν οι ακόλουθες κατηγορίες: «μερική απασχόληση μικρού χρόνου» (λιγότερη από 20 ώρες), «μερική απασχόληση μεγάλου χρόνου» (20-34 ώρες), «πλήρης απασχόληση μέτριου χρόνου» (35-39 ώρες), «πλήρης απασχόληση μεγάλου χρόνου» (40-49 ώρες) και «πλήρης απασχόληση πολύ μεγάλου χρόνου» (50 ώρες και άνω).

Τα «πρόσωπα που ζητούν εργασία» είναι πρόσωπα που δήλωσαν ότι επιθυμούν να βρουν απασχόληση αμέσως ή μέσα στα επόμενα πέντε χρόνια. «Χειρωνακτικά εργαζόμενος επόπτης» είναι χειρωνακτικός εργάτης με αρμοδιότητες επίβλεψης.

Το παρόν τεύχος συντάχθηκε από τη δρα Colette Fagan, Πανεπιστήμιο του Manchester, και τη δρα Tracey Warren, Πανεπιστήμιο του Nottingham, και βασίζεται στην έκθεσή τους, *Φύλο, απασχόληση και προτιμήσεις σχετικά με το χρόνο εργασίας στην Ευρώπη*, που δημοσιεύθηκε από το Ίδρυμα το 2001. Οι συγγραφείς ευχαριστούν τις Mia Latta και Agnès Parent-Thirion, διευθύντριες έρευνας του Ιδρύματος, για τα χρήσιμα σχόλιά τους.

Περαιτέρω πληροφορίες

Πληροφορίες σχετικά με τις δημοσιεύσεις του Ιδρύματος διατίθενται στην ιστοσελίδα του Ιδρύματος: www.eurofound.ie. Για πληροφορίες σχετικά με άλλες δημοσιεύσεις στη σειρά *Επιλογές απασχόλησης στο μέλλον*, παρακαλούμε αποταθείτε στον

Δημήτριο Πολίτη,

υπεύθυνο συντονισμού πληροφόρησης,

τηλ. (353-1) 204 41 40 φαξ (353-1) 282 64 56 e-mail: dmp@eurofound.ie.

Πνευματικά δικαιώματα: Ευρωπαϊκό Ίδρυμα για τη Βελτίωση των Συνθηκών Διαβίωσης και Εργασίας. Η αναπαραγωγή επιτρέπεται, εκτός από εμπορικούς σκοπούς, εφόσον γίνεται αναφορά στην πηγή και αποστέλλεται αντίγραφο στο Ίδρυμα.

Ευρωπαϊκό Ίδρυμα για τη Βελτίωση των Συνθηκών Διαβίωσης και Εργασίας
Wyattville Road, Loughlinstown, Dublin 18, Ireland

Τηλ. (353-1) 204 31 00

Φαξ (353-1) 282 64 56/282 42 09

E-mail: postmaster@eurofound.ie

EF/01/49/GR

ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΕΠΙΣΗΜΩΝ ΕΚΔΟΣΕΩΝ
ΤΩΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΟΙΝΟΤΗΤΩΝ

L-2985 Luxembourg